

Lorestan University

Analysis of the Causes of the Collapse of the Second Pahlavi Government Using a Grounded Theory Approach: (Emphasis on the Role of Governance Style)

Amir Abbas Nasiri¹ , Hamze Farajollahi Mogadam² , Esfandiar Farajvand³ , and Leila Ghasemi Esfahlan⁴

1. Assistant Professor, Department of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: a_nasiri@pnu.ac.ir

2. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran.

Email: farajollahi435@pnu.ac.ir

3. Assistant Professor, Department of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: e.farajvand@gmail.com

4. Assistant Professor, Department of Management, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: l.ghasemi@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 27 September 2025

Received in revised form 27

November 2025

Accepted 05 January 2026

Available online 15 January

2026

Keywords:

Government Collapse,
Mohammad Reza Pahlavi,
Grounded Theory,
Governance,
Non-Learning Governance

ABSTRACT

Objective: This research was conducted with the aim of comprehensively explaining the causes of the collapse of Mohammad Reza Shah Pahlavi's government and systematically analyzing its relationship with his governance style.

Method: This study was carried out with a qualitative approach using the Grounded Theory method. Data were collected through an in-depth study of valid documents, historical books, and published interviews with individuals close to the Pahlavi regime. The data were analyzed in three stages—open coding (extracting 124 codes), axial coding, and selective coding—using a three-stage coding procedure based on the paradigmatic approach. The validity and reliability of the research were confirmed through inter-coder agreement (87%) and re-testing.

Results: The findings led to the presentation of a five-dimensional model, including managerial factors (excessive Westernization, de-Islamization, inefficient bureaucracy), economic factors (class disparity, dependence on oil, systemic corruption), political-social factors (political deprivation, the role of the clergy, non-learning governance), cultural factors (value conflict, identity crisis), and environmental factors (dependence on foreign powers, regional changes). The innovation of the research lies in presenting a paradigmatic model and identifying the causal relationships between the different dimensions.

Conclusions: The results indicated that the lack of popular legitimacy stemming from an autocratic and non-learning governance style, disregard for the cultural-religious values of society, dependence on foreign powers, and deep class disparity were the most important reasons for the fall of the Pahlavi regime. This research emphasizes the necessity of paying attention to governance based on indigenous values and public participation for political stability.

Cite this article: Nasiri, A. A., Farajollahi Mogadam, H., Farajvand, E., & Ghasemi Esfahlan, L. (2026). Analysis of the Causes of the Collapse of the Second Pahlavi Government Using a Grounded Theory Approach: (Emphasis on the Role of Governance Style). *New Research in Islamic Humanities Studies*, 7 (Special Issue), 1-25.

<https://doi.org/10.22034/api.2026.2076058.1539>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2076058.1539>

Introduction

The collapse of political systems remains one of the most intricate phenomena in political science and sociology, consistently drawing the attention of scholars. The regime of the second Pahlavi, which fell in February 1979, serves as a prominent example of the disintegration of a seemingly powerful and consolidated political system. Despite possessing substantial oil-based economic resources, a well-equipped military, and the support of international powers all of which suggested a capacity to gradually lead Iran toward modernization the regime abruptly succumbed to the surging waves of the Islamic Revolution (Azghandi, 2015; Abrahamian, 2019; Katouzian, 2003; Milani, 2012).

An analysis of Iran's contemporary history reveals that the second Pahlavi government faced multifaceted challenges throughout its existence. On one hand, economic modernization and development programs were being implemented at a rapid pace; on the other hand, the hiatus between the state and the nation was widening daily. Factors such as the implementation of economic development plans without regard for the society's cultural and religious context, the creation of an expansive yet inefficient bureaucracy, dependence on oil revenues, and radical Westernization gradually eroded the foundations of the government (Jahangiri & Taheri, 2018).

The study of state collapse has been conducted within various theoretical frameworks. Ibn Khaldun, in his theory of *Asabiyyah*, attributes the decline of governments to the weakening of social cohesion and the bonds of solidarity among rulers (Dehghani et al., 2022). From a Machiavellian perspective, regimes fall when they fail to secure the satisfaction of the populace. In the contemporary era, Theda Skocpol utilizes the "Rentier State" theory to analyze the collapse of governments whose economies are heavily reliant on oil revenues (Skocpol, 1982).

In a dynamic world, every living system must "learn" and "adapt" to ensure its survival; however, the Pahlavi regime had lost this capacity. Until its final moments, the regime resided in an "illusory world" a realm where the Shah believed the Iranian people loved him and that only foreign and domestic enemies sought to destroy his "Great Civilization" (Zonis, 1976; Katouzian, 2003; Milani, 2012). When the walls of this perceived reality crumbled in February 1979, no compensatory mechanisms or adaptive capacities remained, leading to a swift and total collapse (Abrahamian, 2019).

Numerous studies have explored the Pahlavi government. Tehranian and Asadi (1974), in a prospective study, highlighted the growth of religious movements beneath the surface of society. Jahangiri and Taheri (2018) emphasized the conflict between modernization and religious values, while Radmehr et al. (2021) analyzed the role of clientelism in the regime's political decay. Nevertheless, there remains a distinct lacuna for a comprehensive study that employs a systematic methodology and a Grounded Theory approach to explain the interplay of all contributing factors.

Utilizing the Grounded Theory method, this research seeks to address this gap by providing a comprehensive model of the causes underlying the collapse of the second Pahlavi regime, with a primary focus on the pivotal role of governance style. The central research question is: "What

were the causes of the collapse of Mohammad Reza Shah Pahlavi's government in relation to its governance style, and how can these factors be explained within a theoretical model?"

Method

This study was carried out with a qualitative approach using the Grounded Theory method. Data were collected through an in-depth study of valid documents, historical books, and published interviews with individuals close to the Pahlavi regime. The data were analyzed in three stages—open coding (extracting 124 codes), axial coding, and selective coding—using a three-stage coding procedure based on the paradigmatic approach. The validity and reliability of the research were confirmed through inter-coder agreement (87%) and re-testing.

Results

The findings led to the presentation of a five-dimensional model, including managerial factors (excessive Westernization, de-Islamization, inefficient bureaucracy), economic factors (class disparity, dependence on oil, systemic corruption), political-social factors (political deprivation, the role of the clergy, non-learning governance), cultural factors (value conflict, identity crisis), and environmental factors (dependence on foreign powers, regional changes). The innovation of the research lies in presenting a paradigmatic model and identifying the causal relationships between the different dimensions.

Conclusions

The present study was undertaken to address the fundamental question of whether a comprehensive and coherent model can be developed to explain the causes of the collapse of Mohammad Reza Shah Pahlavi's regime and its direct relationship with the mode of governance. The research was based on the Grounded Theory approach, and its data were primarily drawn from library sources, historical written documents, and published interviews with individuals close to the Shah. Through the three stages of open, axial, and selective coding, a paradigmatic model ultimately emerged consisting of five principal theoretical categories. This model not only identifies the causes of the regime's downfall, but also clarifies the dynamic interaction and mutual reinforcement among these factors.

The findings of this study demonstrate unequivocally that the core of the collapse must be sought in the personalized, non-participatory, and autocratic style of governance. This mode of governance functioned as a catalyst that transformed other potentially manageable problems into intractable crises. Extreme Westernization, de-Islamization, the systematic suppression of opposition, bureaucratic inefficiency, exclusionary elitism, and the Shah's complete disconnection from the social body were all direct consequences of this style of rule. In other words, even if economic or cultural problems existed, a responsive and adaptive political system could have contained them; however, structural autocracy deprived the regime of precisely such a capacity.

One of the most significant emergent findings of this research is the identification of governance unlearning as a key mechanism of collapse. The second Pahlavi regime suffered from

fundamental deficiencies in all four principal dimensions of organizational learning. First, its sensors were defective, as SAVAK reports presented an idealized and distorted image of social reality. Second, its feedback loops were effectively closed, since advisers and courtiers, out of fear or sycophancy, lacked the courage to speak the truth. Third, the Shah's structural narcissism meant that any criticism was interpreted as betrayal. Finally, the regime was almost completely disconnected from "real Iran," as the Shah and his Westernized elite circle interacted only with a small, urban, and secular segment of society while remaining deaf to the voices of the traditional and religious majority. This inability to detect weak early warning signals such as clerical dissatisfaction in the 1960s or labor unrest in the 1970s left the regime unaware of the depth and scale of the crisis until its final moments.

The collapse of the second Pahlavi regime was therefore not a sudden event, but a process. Economic corruption, declining political legitimacy, growing social discontent, the strengthening of religious discourse, the erosion of public trust, and the regime's inability to mobilize the population did not form a simple linear chain; rather, they constituted a complex system of positive feedback loops. Cultural Westernization and de-Islamization followed the same trajectory, generating identity conflict, activating a discourse of authenticity, facilitating the organizational consolidation of the clergy, and ultimately transforming scattered protests into a broad revolutionary movement. The belated reforms of 1977–1978 not only failed to break these cycles, but, owing to the regime's near-total loss of legitimacy, functioned instead as fuel poured onto the fire.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

تحلیل علل فروپاشی حکومت پهلوی دوم با رویکرد نظریه داده‌بنیاد: (تأکید بر نقش سبک حکمرانی)

امیرعباس نصیری^۱، حمزه فرج‌اللهی مقدم^۲✉، اسفندیار فرجوند^۳، لیلا قاسمی اسفهلان^۴

۱. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: a_nasiri@pnu.ac.ir

۲. نویسنده مسئول، استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: farajolah435@pnu.ac.ir

۳. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: e.farajvand@gmail.com

۴. استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: l.ghasemi@pnu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی،	هدف: این پژوهش با هدف تبیین جامع علل فروپاشی حکومت محمدرضا شاه پهلوی و تحلیل ارتباط نظام‌مند آن با سبک حکمرانی انجام شد..
تاریخچه مقاله: تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۵	روش پژوهش: این مطالعه با رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد صورت پذیرفت. داده‌ها از طریق مطالعه عمیق اسناد معتبر، کتب تاریخی و مصاحبه‌های منتشر شده نزدیکان حکومت پهلوی گردآوری و در سه مرحله کدگذاری باز (استخراج ۱۲۴ کد)، محوری و انتخابی با استفاده از روش کدگذاری سه‌مرحله‌ای مبتنی بر رویکرد پارادایمی استفاده گردید. روایی و پایایی پژوهش از طریق توافق داوران (۰.۸۷) و بازآزمون تأیید گردید.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۲۵	یافته‌ها: یافته‌ها منجر به ارائه مدلی پنج بُعدی شامل عوامل مدیریتی (غرب‌گرایی افراطی، اسلام‌زدایی، بوروکراسی ناکارآمد)، اقتصادی (شکاف طبقاتی، وابستگی به نفت، فساد سیستماتیک)، سیاسی- اجتماعی (محرومیت سیاسی، نقش روحانیون، عدم یادگیری حکمرانی)، فرهنگی (تعارض ارزشی، بحران هویت) و محیطی (وابستگی به بیگانگان، تغییرات منطقه‌ای) گردید. نوآوری پژوهش در ارائه مدل پارادایمی و شناسایی روابط علی بین ابعاد مختلف می‌باشد.
کلیدواژه‌ها: فروپاشی حکومت، محمدرضا پهلوی، نظریه داده‌بنیاد، حکمرانی، حکمرانی ناپادگیرنده	نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که فقدان مشروعیت مردمی ناشی از سبک حکمرانی خودکامه و حکمرانی ناپادگیرنده، بی‌اعتنایی به ارزش‌های فرهنگی- مذهبی جامعه، وابستگی به قدرت‌های خارجی و شکاف عمیق طبقاتی مهم‌ترین دلایل سقوط رژیم پهلوی بودند. این پژوهش بر ضرورت توجه به حکمرانی مبتنی بر ارزش‌های بومی و مشارکت مردمی در ثبات سیاسی تأکید می‌نماید.

استناد: نصیری، امیرعباس؛ فرج‌اللهی مقدم، حمزه؛ فرجوند، اسفندیار و قاسمی اسفهلان، لیلا. (۱۴۰۴). تحلیل علل فروپاشی حکومت پهلوی دوم با رویکرد نظریه داده‌بنیاد: (تأکید بر نقش سبک حکمرانی). *پژوهش‌های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (ویژه نامه) ۴، ۱-۲۵.

<https://doi.org/10.22034/api.2026.2076058.1539>

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه لرستان.

DOI: <https://doi.org/10.22034/api.2026.2076058.1539>

مقدمه

فروپاشی نظام‌های سیاسی از جمله پیچیده‌ترین پدیده‌های علوم سیاسی و جامعه‌شناسی است که همواره مورد توجه محققان بوده است. حکومت پهلوی دوم که در بهمن ۱۳۵۷ سقوط کرد، نمونه‌ای بارز از فروپاشی یک نظام سیاسی به‌ظاهر قدرتمند و تثبیت شده است. این حکومت که با پشتوانه اقتصادی نفت، ارتش مجهز و حمایت قدرت‌های بین‌المللی به نظر می‌رسید می‌تواند به تدریج ایران را به سوی مدرنیزاسیون سوق دهد، ناگهان در مقابل امواج خروشان انقلاب اسلامی فروپاشید (از غندی، ۱۳۹۴: ۱۱-۱۲؛ آبراهامیان، 1398: ۴۹۸-۵۰۰؛ کاتوزیان، ۱۳۸۲: ۳۳۹؛ میلانی، ۱۳۹۱: ۴۷۵-۴۷۷).

بررسی تاریخ معاصر ایران نشان می‌دهد که حکومت پهلوی دوم در طول حیات خود با چالش‌های متعددی روبرو بود. از یک سو، برنامه‌های نوسازی و توسعه اقتصادی با سرعت در حال اجرا بود و از سوی دیگر، شکاف بین دولت و ملت روز به روز عمیق‌تر می‌شد. برنامه‌های توسعه اقتصادی بدون توجه به بستر فرهنگی و مذهبی جامعه، ایجاد بوروکراسی گسترده اما ناکارآمد، وابستگی به درآمدهای نفتی و غرب‌گرایی افراطی، از جمله عواملی بودند که به تدریج پایه‌های حکومت را سست کردند (جهانگیری و طاهری، ۱۳۹۷).

مطالعه فروپاشی حکومت‌ها در چارچوب نظریه‌های مختلفی صورت گرفته است. ابن‌خلدون در نظریه عصبیت، زوال حکومت‌ها را ناشی از تضعیف عصبیت و پیوندهای اجتماعی حاکمان می‌داند (دهقانی و همکاران، ۱۴۰۱). از دیدگاه ماکیاوولی، حکومت‌ها زمانی سقوط می‌کنند که نتوانند رضایت مردم را جلب نمایند. در دوره معاصر، اسکاچپل با نظریه "دولت رانتیر" به تحلیل فروپاشی حکومت‌هایی می‌پردازد که اقتصاد آنها متکی به درآمدهای نفتی است (Skocpol, 1982).

در دنیای پویا، هر سیستم زنده‌ای باید برای بقا «یاد بگیرد» و «خود را تطبیق دهد». رژیم پهلوی این توانایی را از دست داده بود. او تا آخرین لحظه در «دنیای تصویری»^۱ خودش زندگی می‌کرد؛ دنیایی که در آن «مردم ایران او را دوست دارند و تنها دشمنان خارجی و داخلی می‌خواهند کشور بزرگش را نابود کنند» (Zonis, ۱۹۷۶؛ کاتوزیان، ۱۳۸۲: ۳۴۵-۳۴۸؛ میلانی، ۱۳۹۱: ۴۸۲-۴۸۵).

وقتی دیوارهای این دنیای تصویری در بهمن ۵۷ فرو ریخت، دیگر هیچ مکانیزم جبرانی یا ظرفیت تطبیقی باقی نمانده بود و سقوط به سرعت و به‌طور کامل رخ داد (آبراهامیان، 1398: ۵۱۲-۵۱۵).

در مورد حکومت پهلوی، مطالعات متعددی انجام شده است (تهرانیان و اسدی، 1353). در پژوهشی آینده‌نگرانه به رشد جریان‌های مذهبی در زیر پوست جامعه اشاره کردند. جهانگیری و طاهری (۱۳۹۷) بر تضاد بین نوسازی و ارزش‌های دینی تأکید نمودند. رادمهر و همکاران (۱۴۰۰) نقش ویژه‌پروری را در زوال سیاسی حکومت پهلوی تحلیل کردند. با این حال، خلأ یک مطالعه جامع که با روشی نظام‌مند و با بهره‌گیری از رویکرد داده‌بنیاد به تبیین تعامل تمامی عوامل مؤثر بپردازد، به وضوح احساس می‌شد.

این پژوهش با بهره‌گیری از روش نظریه داده‌بنیاد، در پی پر کردن این خلأ و ارائه مدلی جامع از علل فروپاشی حکومت پهلوی دوم با تأکید بر نقش محوری سبک حکمرانی است. سؤال اصلی پژوهش این است: "علل فروپاشی حکومت محمدرضا شاه پهلوی و ارتباط آن با نوع حکمرانی چیست و این عوامل چگونه در قالب یک مدل نظری قابل تبیین می‌باشند؟"

مبانی نظری تحقیق

نظریه فروپاشی حکومت‌ها

فروپاشی حکومت‌ها در چارچوب نظریه‌های مختلفی تحلیل شده است. از دیدگاه ابن‌خلدون، حکومت‌ها زمانی سقوط می‌کنند که "عصبیت" یعنی پیوندهای اجتماعی و همبستگی حاکمان تضعیف شود و همزمان عصبیت رقیب قدرتمندی ظهور کند (دهقانی

و همکاران، ۱۴۰۱). ابن خلدون در کتاب مقدمه، چرخه حیات حکومت‌ها را در پنج مرحله توصیف می‌کند: پیروزی، استبداد، فراغت، مسالمت و اسراف که در نهایت به سقوط می‌انجامد.

در نظریه‌های مدرن، هانتینگتون بر شکاف بین نوسازی اقتصادی و توسعه سیاسی تأکید می‌کند (Huntington, 1968). به باور وی، هنگامی که نوسازی اقتصادی با توسعه نهادهای سیاسی همراه نباشد، نارضایتی عمومی افزایش یافته و حکومت با بحران مشروعیت روبرو می‌شود.

نظریه پردازان مارکسیست نیز با تأکید بر تضادهای طبقاتی، فروپاشی حکومت‌ها را نتیجه تشدید این تضادها می‌دانند. از دیدگاه آنان، هنگامی که حکومت نتواند تعادل بین طبقات مختلف را حفظ کند، زمینه برای انقلاب فراهم می‌شود.

مفهوم حکمرانی^۱

حکمرانی به سیستمی از ارزش‌ها، سیاست‌ها و نهادها اطلاق می‌شود که طی آن یک کشور یا سازمان به صورت شفاف، پاسخ‌گو، عادلانه و مشارکتی اداره می‌شود (UNESCAP, 1997). حکمرانی خوب به‌عنوان الگویی برای اداره امور عمومی مطرح است که بر مشارکت، شفافیت، پاسخ‌گویی، حاکمیت قانون و کارایی تأکید دارد (رشیدی و معنوی، ۱۳۹۸). این مفهوم فراتر از حکومت‌داری صرف بوده و شامل شبکه‌های تعاملی بین دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی می‌شود (Rhodes, 1996).

ابعاد حکمرانی خوب از دیدگاه سازمان‌های بین‌المللی

سازمان ملل متحد حکمرانی خوب را فرآیند تصمیم‌گیری و اجرای تصمیمات تعریف می‌کند که بر اساس اصول دموکراسی، حاکمیت قانون، حقوق بشر و مشارکت شهروندان استوار است.

سازمان ملل متحد هشت ویژگی اساسی برای حکمرانی خوب برمی‌شمارد:

- مشارکت‌محوری^۲
- حاکمیت قانون^۳
- شفافیت^۴
- پاسخ‌گویی^۵
- اجماع‌محوری^۶
- عدالت‌محوری^۷
- کارایی و اثربخشی^۸
- چشم‌انداز استراتژیک^۹ (UNDP, 1997)
- بانک جهانی حکمرانی خوب را شامل شش شاخص می‌داند:
- حق اظهار نظر و پاسخ‌گویی^{۱۰}
- ثبات سیاسی^{۱۱}

1. Governance
 2. Participation
 3. Rule of Law
 4. Transparency
 5. Accountability
 6. Consensus Orientation
 7. Equity
 8. Efficiency and Effectiveness
 9. Strategic Vision
 10. Voice and Accountability
 11. Political Stability

- کارایی دولت¹
- کیفیت مقررات²
- حاکمیت قانون
- کنترل فساد³ (Kaufmann et al., 2010)

مؤلفه‌های اساسی حکمرانی خوب

- مشارکت: مشارکت فعال تمام ذی‌نفعان در فرآیندهای تصمیم‌گیری، اعم از مستقیم یا از طریق نهادهای مشروع (Stoker, 1998).
- شفافیت: دسترسی آزاد به اطلاعات و فرآیندهای تصمیم‌گیری برای کلیه ذی‌نفعان (World Bank, 1992).
- پاسخ‌گویی: مسئولیت‌پذیری نهادهای حکمرانی در قبال مردم و نهادهای نظارتی (Bovens, 2007).
- حاکمیت قانون: حاکمیت چارچوب‌های قانونی عادلانه و اجرای بی‌طرفانه آن‌ها (Bingham, 2010).
- کارایی: بهینه‌سازی استفاده از منابع و ارائه به‌موقع خدمات عمومی (Osborne & Gaebler, 1992).

انواع حکمرانی

حکمرانی خوب^۴: الگویی که در آن تمام اصول حکمرانی مطلوب رعایت می‌شود (Grindle, 2004).

حکمرانی خودکامه^۵: حکمرانی خودکامه نظامی است که قدرت در آن به‌صورت متمرکز و غیرپاسخ‌گو در دست یک فرد یا گروه کوچک قرار دارد و فاقد مکانیزم‌های واقعی پاسخگویی، پلورالیسم سیاسی و انتقال مسالمت‌آمیز قدرت است (گدس و رایت، ۱۳۹۶: ۳۰؛ وینسنت، ۱۴۰۲: ۱۱۲-۱۱۶).

ویژگی‌های این نوع حکمرانی شامل:

- تمرکز قدرت در فرد یا گروه محدود
 - عدم مشارکت مردمی
 - فقدان نهادهای پاسخ‌گو
 - قانون‌گریزی ساختاری
 - محدودیت آزادی‌های اساسی (Linz, 2000)
- حکمرانی شبکه‌ای؟ الگویی که در آن حکمرانی از طریق شبکه‌های متشکل از دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی انجام می‌شود (Bevir, 2013).

چالش‌های حکمرانی در جهان معاصر

- جهانی‌شدن و پیچیدگی فزاینده مسائل
- ظهور بازیگران غیردولتی
- تحولات فناوری اطلاعات
- بحران‌های فرامرزی
- تضاد منافع (Pierre & Peters, 2000)

1. Government Effectiveness
2. Regulatory Quality
3. Control of Corruption
4. Good Governance
5. Autocratic Governance
6. Network Governance

نظریه های مرتبط با تحلیل علل فروپاشی حکومت پهلوی دوم با تأکید بر نقش سبک حکمرانی

نظریه پاتولوژی حکمرانی^۱

بر اساس این نظریه، حکومت پهلوی دوم از بیماری های ساختاری عمیقی در سبک حکمرانی رنج می برد (Grzymala-Busse, 2023). این حکومت به واسطه حضور گسترده خانواده سلطنتی در عرصه های اقتصادی و تشکیل شبکه های رانت خواری حول دربار، عملاً در تسخیر گروهی خاص قرار گرفته بود (آبراهامیان، 1398). فساد به صورت سیستماتیک در پروژه های بزرگ اقتصادی نفوذ کرده بود و ظرفیت حکمرانی را به شدت تضعیف کرده بود. بوروکراسی ناکارآمد و فاسد، فقدان نظام شایسته سالاری و تمرکز تصمیم گیری در دست شاه، از دیگر نشانه های پاتولوژی حکمرانی در این دوره بود (کاتوزیان، 1382). تصمیم ها نه بر اساس کارشناسی علمی، بلکه بر پایه روابط شخصی و مشورت با اطرافیان چاپلوس گرفته می شد (Alam, 1991).

نظریه حکمرانی شبکه ای^۲

این نظریه نشان می دهد که قدرت در حکومت پهلوی از طریق شبکه های غیررسمی اعمال می شد (Bevir, 2013). شبکه خانوادگی با محوریت خاندان پهلوی، برادران و خواهران شاه و همسرش فرح، نقش تعیین کننده ای در تصمیم گیری های کلان داشتند (Pahlavi, 1996). شبکه امنیتی نیز با تکیه بر ساواک و نیروهای نظامی، نوعی دولت درون دولت تشکیل داده بود که از طریق ابزارهای امنیتی حکمرانی می کرد (فردوست، 1379). شبکه اقتصادی هم با تسلط دربار بر اقتصاد کشور، به رانت خواری سیستماتیک و فساد مالی نهادینه شده دامن می زد (میلانی، 1391).

نظریه دولت رانتیر^۳

این نظریه توضیح می دهد که چگونه درآمدهای نفتی، سبک حکمرانی پهلوی را تحت تأثیر قرار داد (Mahdavy, 1970). با توجه به درآمدهای کلان نفتی، دولت احساس نیاز چندانی به دریافت مالیات از مردم نمی کرد و این مسئله به کاهش پاسخ گویی و فقدان مکانیزم های نظارتی مردمی منجر شد (Skocpol, 1982). حکومت به جای پاسخ گویی به خواست های جامعه، به صورت توزیع کننده رانت عمل می کرد و از طریق اعطای امتیازات اقتصادی، وفاداری نخبگان وابسته را جلب می نمود (Karl, 1997).

نظریه دولت شکننده^۴

بر اساس این نظریه، حکومت پهلوی از شکنندگی نهادی عمیقی رنج می برد (Rotberg, 2003). نهادهای حکمرانی اگرچه به ظاهر وجود داشتند، اما فاقد کارکرد واقعی بودند و قدرت در نهادهای غیررسمی متمرکز شده بود (Linz & Stepan, 1996). فقدان نهادهای پاسخ گو و اتکای حکومت به ابزارهای زور برای حفظ قدرت، از دیگر ویژگی های این دولت شکننده بود. اولویت امنیت بر توسعه و حکمرانی از طریق ایجاد ترس، پایه های حکومت را سست کرده بود (قاسمی و شهریاری، 1403).

نظریه رژیم های هیبریدی^۵

این نظریه حکومت پهلوی را به عنوان رژیم هیبریدی تحلیل می کند که در آن ظواهر مدرن با ساختارهای سنتی قدرت درآمیخته بود (Levitsky & Way, 2010). از یک سو، نهادهای انتخاباتی و نمایش دموکراسی وجود داشت، اما از سوی دیگر،

1. Governance Pathology Theory
2. Network Governance Theory
3. Rentier State Theory
4. Fragile State Theory
5. Hybrid Regimes Theory

رقابت سیاسی واقعی مجاز نبود. این تناقض در سبک حکمرانی، هم در مشروعیت‌سازی از طریق مدرنیزاسیون نمود داشت و هم در حفظ ساختارهای اقتدارگرایانه (کاتوزیان، 1382).

نظریه توسعه نامتوازن^۱

این نظریه که ریشه در آرای امام خمینی (ره) دارد، نشان می‌دهد که سبک حکمرانی پهلوی مبتنی بر توسعه تک‌بعدی بود (خمینی (ره)، 1368). حکومت صرفاً بر توسعه اقتصادی متمرکز شده بود و از توسعه سیاسی و فرهنگی غافل مانده بود (ازغندی، 1394). الگوهای توسعه به‌صورت آمرانه از بالا تحمیل می‌شد و مردم نقشی در فرآیند توسعه نداشتند. این توسعه بدون دموکراسی، در نهایت به بحران هویت و سقوط حکومت انجامید (Keddie, 2003).

نظریه سازمان یادگیرنده

قابلیت یادگیری باید به‌عنوان یکی از شاخص‌های اصلی سلامت سیستم‌های سیاسی در نظر گرفته شود. سیستم‌های غیریادگیرنده، صرف‌نظر از میزان منابع و قدرت ظاهری‌شان، در بلندمدت محکوم به زوال هستند (بشیریه، ۱۳۸۸: ۱۷۴-۱۷۸). حکومت پهلوی از «کری اطلاعاتی» رنج می‌برد. منابع اطلاعاتی آن به‌شدت محدود و تحریف‌شده بود: الف) اتکا به ساواک به‌عنوان تنها منبع اطلاعاتی؛ ساواک به‌دلیل ماهیت امنیتی خود و تمایل به ارائه گزارش‌های امیدبخش برای توجیه موجودیت خویش، تصویری غیرواقعی از رضایت عمومی به شاه ارائه می‌داد. به قول یکی از مقامات پیشین: «شاه در حباب اطلاعاتی زندگی می‌کرد» (زاهدی، مصاحبه‌های پس از انقلاب؛ اعلم، ۱۳۷۱، ج ۶ و ۷). ب) نادیده گرفتن نهادهای مستقل: حکومت ارتباط خود را با نهادهای سنتی جامعه مانند روحانیت، بازاریان و روشنفکران مستقل قطع کرده بود. صدای این نهادها که بهترین حسگرهای سنتی جامعه بودند، به گوش تصمیم‌گیران نمی‌رسید. ج) نادیده گرفتن پژوهش‌های علمی: پژوهش‌های میدانی مهم مانند تحقیق تهرانیان و اسدی (۱۳۵۳) که به‌وضوح هشدار می‌دادند «زیر پوست این شهر، جریان‌های مذهبی در حال رشد است»، کاملاً نادیده گرفته شدند. این پژوهش که در کتاب «طرح آینده‌نگری ایران» منتشر شد، یکی از مهم‌ترین «صداهای شنیده‌نشده» دوران بود (تهرانیان و اسدی، ۱۳۵۳).

مدل تحلیلی ترکیبی

در تحلیل نهایی، می‌توان این نظریه‌ها را در یک مدل ترکیبی ارائه داد: درآمدهای نفتی باعث شکل‌گیری دولت رانتیر شد که به‌نوبه خود به ایجاد شبکه‌های غیررسمی قدرت انجامید (مهدوی، 1349). (Mahdavy, 1970). این شبکه‌ها به‌تدریج باعث تشدید پاتولوژی حکمرانی و فساد ساختاری شدند (Grzymala-Busse, 2023). وجود رژیم هیبریدی با تناقضات درونی، شکنندگی دولت را افزایش داد (Levitsky & Way, 2010) و در نهایت، توسعه نامتوازن و عدم‌پاسخ‌گویی به نیازهای واقعی جامعه، به فروپاشی حکومت منجر شد (خمینی (ره)، 1368).

جمع‌بندی نظریه‌ها

در میان نظریه‌های مختلف، نظریه پاتولوژی حکمرانی به‌عنوان مستقیم‌ترین نظریه برای تحلیل بیماری‌های ساختاری حکمرانی پهلوی شناخته می‌شود (Grzymala-Busse, 2023). پس از آن، نظریه حکمرانی شبکه‌ای (Bevir, 2013)، دولت رانتیر (مهدوی، 1349)، (Mahdavy, 1970) و دولت شکننده (Rotberg, 2003)، هر یک از زاویه‌ای خاص به تحلیل سبک حکمرانی پهلوی می‌پردازند. ترکیب این نظریه‌ها می‌تواند تحلیل جامع و عمیقی از نقش سبک حکمرانی در فروپاشی حکومت پهلوی ارائه دهد. یک سیستم سیاسی برای بقا باید «یادگیرنده» باشد؛ یعنی باید دارای اجزای زیر باشد:

- حسگرهای دقیق برای دریافت سیگنال ها و پیام های محیطی (جامعه)،
- مکانیزم های معتبر پردازش و تحلیل این پیام ها،
- قابلیت تطبیق و اصلاح سیاست ها بر اساس نتایج تحلیل،

و در نهایت حلقه بازخورد برای سنجش اثربخشی تغییرات اعمال شده (بشیریه، ۱۳۸۸: ۱۷۶). در واقع، فقدان هر یک از این اجزا، سیستم را به «یادگیری تک حلقه ای» (تنها اصلاح خطاهای فنی بدون بازنگری در اهداف و مفروضات بنیادین) محدود می کند و آن را در برابر بحران های ساختاری آسیب پذیر می سازد (آرجیس، ۱۹۹۱).

پیشینه پژوهش

مطالعات داخلی

مطالعات متعددی به بررسی علل سقوط حکومت پهلوی پرداخته اند. (تهرانیان و اسدی، ۱۳۵۳) در پژوهشی میدانی نشان دادند که چگونه در زیر پوست جامعه، جریان های مذهبی در حال رشد بود. آنها مفهوم "اکنون زدگی" را برای توصیف وضعیت روانی-اجتماعی جامعه ایران به کار گرفتند. این پژوهش که در دهه ۱۳۵۰ انجام شد، به خوبی نشان می داد که چگونه جامعه ایران در حال فاصله گرفتن از ارزش های حکومت بوده است.

جهانگیری و طاهری (۱۳۹۷) در پژوهشی به تبعات سیاسی و اجتماعی ظهور طبقه متوسط جدید در دوران پهلوی دوم پرداختند. آنها نشان دادند که نوسازی آمرانه بدون توجه به ارزش های دینی، منجر به ایجاد شکاف بین حکومت و جامعه شد. این پژوهش به خوبی نشان می دهد که چگونه طبقه متوسط جدید، با وجود بهره مندی از مزایای اقتصادی، به تدریج از حکومت فاصله گرفت. رادمهر و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه ای به تأثیر ویژه پروری در فروپاشی حکومت پهلوی پرداختند. آنها نشان دادند که چگونه توزیع رانت و امتیازات در میان نخبگان وابسته، در کوتاه مدت به بقای حکومت کمک کرد اما در بلندمدت به نارضایتی عمومی دامن زد.

حاجی ناصری و خضری (۱۴۰۱) در پژوهشی به بررسی ساختار استبدادی حکومت پهلوی پرداختند. آنها نشان دادند که چگونه تمرکز قدرت در دست شاه و عدم وجود نهادهای دموکراتیک، زمینه را برای سقوط حکومت فراهم کرد. اسدی و تهرانیان (۱۴۰۴) در کتاب «صدایی که شنیده نشد» به تحلیل شکاف بین دولت و ملت در ایران معاصر پرداخت. وی با طرح نظریه «شکاف ارتباطی» استدلال کرد که ناتوانی نظام سیاسی در شنیدن پیام ها و خواسته های واقعی جامعه، عامل اصلی بروز بحران و نهایتاً انقلاب اسلامی بود. این اثر به خوبی نشان می دهد که چگونه نادیده گرفته شدن «صدای جامعه» توسط حاکمیت، موجبات فروپاشی نظام پادشاهی را فراهم آورد.

مطالعات خارجی

در مطالعات خارجی، میلانی (۱۹۹۴) به تحلیل چندعاملی فروپاشی پهلوی پرداخت و آبراهامیان (۱۹۸۲) بر نقش طبقات اجتماعی در انقلاب ایران تأکید نمود. کدی (۲۰۰۳) نیز به بررسی ریشه های تاریخی انقلاب ایران پرداخت و نشان داد که چگونه مدرنیزاسیون شتابزده به بحران هویت در جامعه ایران انجامید.

در پژوهشی محققان بیان کردند که در جریان گرانی نفت و بدهبستانی اقتصادی ناشی از آن بین سال های ۱۳۵۲-۱۳۵۵ در خوشبینانه ترین حالت ممکن مقامات دولتی حداقل یک میلیارد دلار کمیسیون گرفته اند. که این نوع توزیع مازاد اقتصادی و تخصیص آن به بلندپایگان جامعه ایرانی بخشی از شالوده مادی قدرت شاه را تشکیل می داد و وفاداری این افراد و وابستگانشان به دولت و شخص شاه را تقویت می نمود امری که کاملاً متأثر از روابط غیررسمی و شخصی شده بود (Jiang & Zhang, 2020).

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش نظریه داده‌بنیاد انجام شد. این روش به دلیل توانایی در کشف نظریه از دل داده‌ها و قابلیت تبیین پدیده‌های پیچیده اجتماعی، برای این پژوهش انتخاب گردید (Strauss & Corbin, 2008). روش داده‌بنیاد هنگامی توصیه می‌شود که در موضوع مطالعه، نظریه و پیشینه بسیار اندکی وجود دارد یا نظریه‌های موجود قادر به تبیین پدیده مورد مطالعه نیستند.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش شامل کلیه اسناد، مدارک، کتب و مصاحبه‌های منتشر شده مرتبط با حکومت پهلوی دوم بود. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند و با استفاده از روش نمونه‌گیری نظری انجام شد تا زمانی که به مرحله اشباع نظری رسیدیم. مصاحبه‌های منتشر شده شخصیت‌های نزدیک به حکومت پهلوی شامل اسدالله علم، علی امینی، فریده دیبا، هوشنگ نهاوندی، و دیگران که در جدول 1 مشاهده می‌گردد، مورد تحلیل قرار گرفت.

جدول ۱. مشخصات مصاحبه‌های منتشر شده شخصیت‌های نزدیک به حکومت پهلوی

ردیف	مشخصات	سمت
1	اردشیر زاهدی	وزیر و آخرین سفیر ایران در ایالات متحده آمریکا
2	علی ربیعی	سخنگوی دولت دوم حسن روحانی
3	سِر اَتونِی پارسونز	سفیر بریتانیا در رژیم شاهنشاهی
4	بهمن آبدیان	رئیس اداره بررسی‌های اقتصاد بانک مرکزی
5	ابوالحسن ابتهاج	رئیس سازمان برنامه و بودجه
6	علی امینی	نخست‌وزیر شاه
7	منوچهر رزم‌آرا	وزیر بهداری پهلوی
8	داریوش همایون	وزیر اطلاعات و جهانگردی پهلوی
9	سیدحسین نصر	رئیس دفتر فرح
10	علی‌نقی عالیخانی	وزیر اقتصاد پهلوی و رئیس دانشگاه تهران
11	ایرج امینی	رئیس دفتر اشرف پهلوی
12	غلامرضا افخمی	معاون کل وزیر کشور دوره پهلوی

روش گردآوری داده‌ها

داده‌ها از دو منبع اصلی گردآوری شد: مطالعه اسناد و مدارک تاریخی و کتابخانه‌ای تحلیل محتوای مصاحبه‌های منتشر شده ابزار گردآوری داده‌ها، چک لیست تحلیل محتوا و فرم فیش‌برداری بود که برای اطمینان از صحت، توسط دو پژوهشگر به‌صورت مستقل تکمیل گردید.

روش تحلیل داده‌ها

روایی و پایایی: برای تأمین روایی پژوهش از روش‌های مختلفی استفاده شد:

- بازبینی توسط مشارکت‌کنندگان
- بررسی توسط متخصصان موضوع‌سازی (استفاده از منابع چندگانه)

روایی و پایایی پژوهش: برای سنجش روایی مدل، علاوه پیشبرد و روند نمونه گیری و انجام مصاحبه ها بر اساس "اشباع- نظری"^۱، از نظرات و رهنمودهای سه نفر از خبرگان دانشگاهی و دو نفر از مشارکت کنندگان در مصاحبه در مورد مدل مفهومی، مقوله ها و کدهای احصاء شده بهره گرفته شد. همچنین برای سنجش پایایی یافته های حاصل از بررسی مستندات از "شاخص تکرارپذیری یا پایایی درون موضوعی دو کدگذار"^۲ با بهره گیری از نظرات یک دانشجوی علوم سیاسی برای کدگذاری مجدد 3 مورد از مقاله های انتخابی استفاده شد. برای ارزیابی پایایی یافته های مصاحبه نیز از "شاخص ثبات یا پایایی بازآزمون"^۳ با کدگذاری مجدد 3 مورد از مصاحبه های انتخابی در فاصله زمانی 21 روزه استفاده شد. شاخص درصد توافق در هر دو مورد مطابق با رابطه زیر محاسبه شد. در جدول (2) نتایج مربوط به بررسی پایایی بخش کیفی ارائه شده است.

بر اساس جدول 3 پایایی بین کدگذاران برای مقاله های انجام گرفته و پایایی بازآزمون برای مصاحبه های انجام گرفته در این تحقیق با استفاده از فرمول ذکر شده به ترتیب برابر ۰.۸۷٪ و ۰.۸۷٪ درصد به دست آمد و چون این رقم بیشتر از 60 درصد می باشد، قابلیت اعتماد کدگذاری های مستندات علمی و مصاحبه مورد تأیید بوده و می توان ادعا نمود که میزان پایایی تحلیل مقالات و مصاحبه های انجام شده مناسب است.

$$100 \times \frac{2 \times \text{توافقات درصد}}{\text{تعداد کل کدها}} = \text{درصد توافق بازآزمون} / \text{درصد توافق درون موضوعی دو کدگذار}$$

جدول 2. نتایج بازآزمون

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کدهای دفعه اول کدگذاری	تعداد کدهای دفعه دوم کدگذاری	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بازآزمون درصد
1	P3	11	13	10	3	٪83
2	P8	14	13	12	2	٪88
3	P12	12	10	10	2	٪90
کل						٪87

با توجه به جدول فوق و از آنجا که هر سه مصاحبه بالای 87 درصد و ضریب پایایی کل 90 درصد می باشد، مصاحبه ها طبق ضریب پایایی بازآزمون، پایایی بالایی دارند.

جدول 3. پایایی دو کدگذار

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کدهای کدگذار اول	تعداد کدهای کدگذار دوم	تعداد توافقات	تعداد عدم توافقات	پایایی بازآزمون درصد
1	P3	11	12	10	2	٪90
2	P8	14	12	11	3	٪84
3	P12	12	13	11	2	٪88
کل						٪87

ضریب پایایی هر سه مصاحبه بالای 87 درصد می باشد و ضریب کل 90 درصد است، مصاحبه ها طبق پایایی دو کدگذار، پایایی بالایی دارند.

1. Theoretical Saturation
2. Inter-coder Reliability (ICR)
3. Re-test Reliability

یافته‌ها

تحلیل داده‌ها در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی انجام شد:

کدگذاری باز: در این مرحله، داده‌ها به دقت مطالعه شده و مفاهیم اولیه استخراج شد. در این مرحله ۱۲۴ کد اولیه شناسایی گردید. برای مثال، "وابستگی روانی شاه به قدرت‌های خارجی"، "اسلام‌زدایی سیستماتیک" و "شکاف طبقاتی" از جمله این کدها بودند، که در جدول شماره ۴ قابل مشاهده است.

کدگذاری محوری: در این مرحله، کدهای استخراج شده در مرحله قبل بر اساس اشتراکات مفهومی در قالب مقوله‌های اصلی دسته‌بندی شدند. در نهایت ۲۸ مقوله اصلی شناسایی گردید.

کدگذاری انتخابی: در این مرحله، مقوله‌های اصلی در قالب یک مدل پارادایمی سازماندهی شدند.

جدول ۴. شناسه‌های کدها و کدگذاری باز و محوری

کدگذاری محوری	کدگذاری باز	شناسه کدها
غرب‌گرایی	الگوبرداری از فرهنگ غرب- استفاده از کارکردهای مدیریت غربی- برقراری حکمرانی غربی	85-28-41
اسلام‌زدایی	مخالفت با ترویج اسلام- سرکوب مراجع مذهبی- سرکوب گروه‌های مذهبی	117-33-9
بوروکراسی زائد	سلسله‌مراتب طولانی- کُندی ارتباطات با مردم- بی‌خبری از اوضاع جامعه	62-73-20
نخبه‌گرایی	حکومت اقلیت بر اکثریت- حکومت افراد با نفوذ بر جامعه	99-55
جاسوس‌پروری	اتخاذ سیستم‌های اطلاعاتی- اختصاص بودجه خاص به امنیت داخلی	49-103
سرکوب	برقراری خفقان- ایجاد رعب و وحشت- سرکوب معترضان	119-71-5
خودکامگی	اختیار تام شاه- دیکتاتوری- تصمیم‌گیری فردی	54-69-11
بی‌اعتمادی به اطرافیان	فقدان اعتماد به زیردستان- بدبینی به مسئولین	53-38
تشریفات انبوه	تشریفات سرسام آور- هزینه‌های سنگین- مراسم‌های پُرخرج	123-21-82
تمرکزگرایی افراطی	عدم دخالت زیردستان در خط مشی گذاری- اتخاذ تصمیمات کلان به صورت فردی	91-105
عدم ثبات در تصمیمات	بی‌ثباتی در تصمیم‌گیری- قطعی نبودن تصمیمات- راهبردی نبودن تصمیمات	45-109-15
بی‌عدالتی	تبعیض- عدم درک عدالت اجتماعی- ناعدالتی در تصمیم‌گیری	67-27-111
خودشیفتگی	غرور- تکبر- خودشیفتگی- خود بزرگ‌بینی	32-57-88-93
دیکتاتوری	اولویت قراردادن منافع شخصی- بی‌توجهی به خواسته‌های عامه	2-76
حذف ائتلاف‌های قدرت	سرکوب احزاب- عدم اجازه فعالیت به احزاب	80-97
قدرتمندسازی ارتش	سرمایه‌گذاری در ارتش- تخصیص بودجه‌های سنگین برای ارتش	61-40
اقتدارگرایی	مخالفت با دموکراسی- در اولویت قرار ندادن منفعت عامه	108-31
قانون‌گریزی در موارد خاص	زیرپا نهادن قانون- نادیده گرفتن قانون برای افرادی خاص	18-120

حمایت مردم از روحانیون- پشتیبانی از روحانیت- محبوب شدن مذهب	محبوبیت روحانیون	114-12-63
تغییرات سریع جامعه- عدم جامعه‌پذیری قوانین جدید	تغییرات اجتماعی	68-24
قدرتمندتر شدن ثروتمندان- تضعیف اقشار کم درآمد- شکاف ثروت	اختلاف طبقاتی	36-100-78
کاهش رفاه در سال آخر- نزول اقتصادی مردم	کمبود امکانات رفاهی	7-60
افزایش غیرقابل انتظار رفاه در دهه چهل- افزایش نقدینگی در دهه چهل	رفاه بیش از حد در دهه چهل	44-121
افزایش مصرف- بالارفتن درخواست جامعه- رشد تقاضا	افزایش تقاضا	29-13-84
خودکامگی مطلق- بی‌توجهی به جامعه- بی‌اهمیت جلوه دادن جامعه مدنی	استبدادی شدن حکومت	89-65-1
عدم فعالیت‌های نهاد های اجتماعی- عدم تشکیل نهادهای اجتماعی	ضعف نهادهای اجتماعی	47-10
تشکیل بی‌سابقه احزاب سیاسی در دهه چهل- افزایش تمایل مردم به شرکت در احزاب	تشکیل احزاب گوناگون در دهه چهل	96-17
افزایش طرفداران اسلام- حمایت مردم از دین- رشد یکتاپرستی	موفقیت اسلام‌گرایان	115-23-92
متکی بودن به خارجی‌ها- الگوبرداری از تکنولوژی‌های غربی- به‌کارگیری فرهنگ غربی	وابستگی به بیگانگان	42-77-58
ازبین رفتن اعتماد به حکومت- کاهش اعتماد عمومی	فقدان اعتماد عمومی	72-56
بی‌توجهی به افراد با نفوذ- کم اهمیت جلوه دادن قدرت ائتلاف‌ها	نادیده گرفتن ائتلاف‌های قدرت	4-83
برخورد سخت با مخالفان- تهدید و خشونت علیه مخالفان	عقیم‌سازی مخالفان	107-30
ناچیز شمردن احزاب سیاسی- امتیاز ندادن به احزاب	به حاشیه راندن احزاب	110-86
وجود ذی‌نفعان مختلف با اهداف مختلف- اختلافات داخلی- تعارض سیاست‌مداران	ناسازگاری ذی‌نفعان	34-95-112
شکوفایی اقتصادی در دهه چهل- رشد تولید در دهه چهل- ثروتمندشدن مردم در دهه چهل	تغییرات اقتصادی گسترده	106-118-124
رانت اقتصادی- فساد مالی- پول‌شویی	فساد	81-26-75
شکست در جامعه‌پذیرکردن مردم با فرهنگ غربی- عدم‌مقبولیت فرهنگ غربی در جامعه	شکست‌های اجتماعی	51-79-16
رشد اقتصادی سریع و رکود پس از آن- برآورده نساختن خواسته‌های مردم در دوران رکود	تئوری انتظارات فراینده	101-52
رشد بی‌سابقه اقتصادی- فراهم آوردن سریع زیرساخت‌های تولید	رشد اقتصادی در دهه چهل	8-46
خودکفا شدن صنعت نفت- افزایش قیمت نفت ایران- وارد شدن دلار به کشور	افزایش درآمدهای نفتی	66-87-50
تورم 25 درصد- فقدان توان کنترل گرانی- به مشکل برخوردن تولید	تورم شدید در سال آخر	48-64-35
کشمش‌های اقتصادی- کاهش تولید- تعطیلی بنگاه های تولیدی	بحران اقتصادی	22-116-59
فقدان برنامه اصلاح اقتصادی مناسب- به‌کارگیری اصلاحات نادرست	عدم اثربخشی برنامه‌های اقتصادی	77-102
در اصلاحات جامعه به ارزش‌ها توجه نشد- عدم تطابق برنامه‌های اصلاحی با مسائل فرهنگی	عدم کارایی اصلاحات	19-70

مسائل اخلاقی مغایر با فرهنگ جامعه	وجود فسادهای اخلاقی - ازدیاد بی‌بندوباری در جامعه - عدم توجه به مسئله دین	122-37-6
نادیده گرفتن ارزش‌های جامعه و ناپادگیری ^۱	بی‌توجهی به فرهنگ حاکم بر جامعه - نادیده گرفتن فرهنگ جامعه - عدم هم‌سویی خط‌مشی‌ها با ارزش‌های جامعه	94-14-90
مصرف‌گرایی	جامعه فقط مصرف‌کننده بود - ازدیاد کالا و مواد مصرفی در بازارها	43-104
افزایش خواسته‌های مردم	ارتقاء انتظارات جامعه - گوناگونی خواسته‌های مردم	39-3
ناپادگیری و بی‌توجهی به افکار عمومی	عدم توجه به خواسته‌های مردم - عدم توجه به افکار عمومی	98-25
تضعیف جامعه مدنی	جلوگیری از تشکیل نهادهای مدنی - سرکوب اجتماعات مدنی	74-113

کدگذاری انتخابی: در مرحله ی کدگذاری انتخابی وجوه مشترک مؤلفه‌های به‌دست آمده از مراحل قبلی شناسایی شدند و با این وجود تعداد این مؤلفه‌ها، به 53 مورد رسید و مؤلفه‌های حاصل‌شده در پنج گروه دسته‌بندی شدند. در جدول 5، پنج گروه اصلی به‌همراه مؤلفه‌های هر دسته، نشان داده شده است.

جدول 5. نتایج کدگذاری‌ها در قالب مؤلفه‌ها و ابعاد

ابعاد (کدگذاری انتخابی)	مؤلفه‌ها (کدگذاری محوری)
عوامل مدیریتی	غرب‌گرایی اسلام‌زدایی بوروکراسی زائد نُخبه‌گرایی جاسوس‌پروری سرکوب خودکامگی بی‌اعتمادی به اطرافیان تشریفات انبوه تمرکزگرایی افراطی عدم‌ثبات در تصمیمات بی‌عدالتی خودشیفتگی دیکتاتوری عُزور و تکبر نظام خودکامه حذف ائتلاف‌های قدرت قدرتمندسازی ارتش اقتدارگرایی قانون‌گریزی در موارد خاص
عوامل سیاسی - اجتماعی	محبوبیت روحانیون تغییرات اجتماعی اختلاف طبقاتی کمبود امکانات رفاهی رفاه بیش از حد در دهه چهل افزایش تقاضا

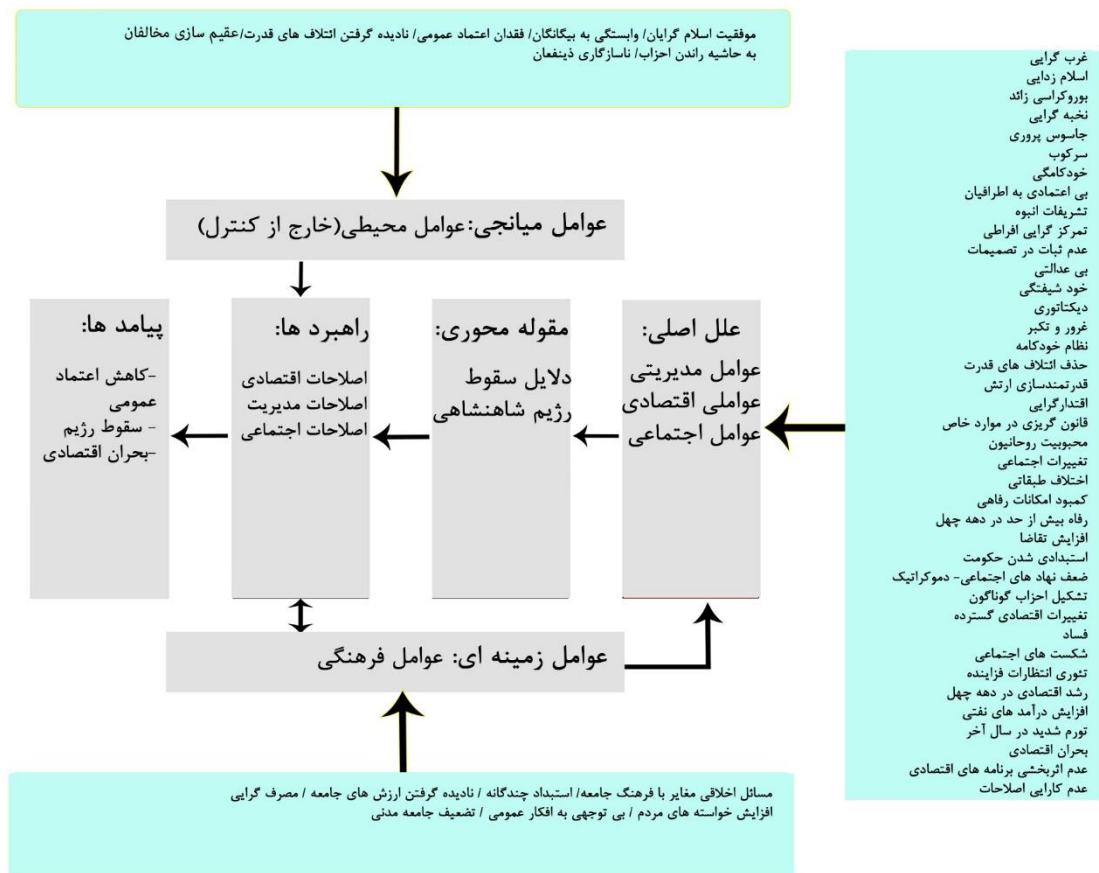
	استبدادی شدن حکومت و نایادگیری ضعف نهادهای اجتماعی - دموکراتیک تشکیل احزاب گوناگون
عوامل غیرقابل کنترل	موفقیت اسلام گرایان وابستگی به بیگانگان فقدان اعتماد عمومی نادیده گرفتن ائتلاف های قدرت عقیم سازی مخالفان به حاشیه راندن احزاب ناسازگاری ذی نفعان
عوامل اقتصادی	تغییرات اقتصادی گسترده فساد شکست های اجتماعی تئوری انتظارات فزاینده رشد اقتصادی در دهه چهل افزایش درآمدهای نفتی تورم شدید در سال آخر بحران اقتصادی عدم اثربخشی برنامه های اقتصادی عدم کارایی اصلاحات
عوامل فرهنگی	مسائل اخلاقی مغایر با فرهنگ جامعه استبداد چندگانه نادیده گرفتن ارزش های جامعه مصرف گرایی افزایش خواسته های مردم بی توجهی به افکار عمومی تضعیف جامعه مدنی

بر اساس جدول 5 پژوهش، در مرحله کدگذاری باز ۱۲۴ کد استخراج شد که در مرحله کدگذاری محوری در ۲۸ مقوله دسته بندی گردیدند. در نهایت در کدگذاری انتخابی، این مقوله ها در پنج بُعد اصلی سازماندهی شدند. نتایج حاصل از کدگذاری مجدد سه مصاحبه نشان داد که ضریب پایایی بازآزمون برای مصاحبه اول ۰.۸۳٪، مصاحبه دوم ۰.۸۸٪ و مصاحبه سوم ۰.۹۰٪ بوده است. همچنین ضریب پایایی دو کدگذار برای مصاحبه اول ۰.۹۰٪، مصاحبه دوم ۰.۸۴٪ و مصاحبه سوم ۰.۸۸٪ محاسبه گردید که همگی نشان دهنده پایایی مطلوب پژوهش هستند.

مدل نهایی پژوهش

با توجه به نظرات خبرگان در قالب مدل کوربین و استرواس ابعاد تحقیق جای گذاری گردید.

شکل 4. مدل نهایی تحقیق

مدل نهایی پژوهش که در جدول 5 و شکل ۱ ارائه شده است، شامل پنج بُعد اصلی می‌باشد:

عوامل مدیریتی

- غرب‌گرایی افراطی: پیروی کورکورانه از الگوهای غربی بدون توجه به بستر فرهنگی جامعه
- اسلام‌زدایی سیستماتیک: تلاش برنامه‌ریزی شده برای حذف یا محدود کردن نقش دین در جامعه
- بوروکراسی ناکارآمد: سیستم اداری مبتنی بر روابط شخصی به‌جای شایستگی
- خودکامگی و تمرکزگرایی: تمرکز قدرت در دست شاه و عدم مشارکت مردم در حکومت
- سرکوب سیاسی: استفاده از ساواک و نیروهای امنیتی برای سرکوب مخالفان

عوامل اقتصادی

- شکاف طبقاتی عمیق: افزایش فاصله بین فقرا و ثروتمندان و ایجاد نابرابری ساختاری
- تورم شدید: به‌ویژه در سال‌های پایانی حکومت که به بحران معیشتی انجامید
- وابستگی تک‌بعدی به نفت: عدم توسعه اقتصادی متوازن و متنوع
- فساد اقتصادی سیستماتیک: ویژه‌خواری و رانت‌خواری در سطح گسترده

عوامل سیاسی - اجتماعی

- محرومیت سیاسی: محرومیت بخش‌های وسیعی از جامعه از مشارکت سیاسی

- نقش رهبری روحانیون: افزایش نفوذ اجتماعی روحانیون به عنوان آلترناتیو مشروع حکومت
- تشکیل احزاب گوناگون: ظهور گروه های سیاسی مختلف با ایدئولوژی های متعارض
- تضعیف نهادهای مدنی: سرکوب اجتماعات مستقل مدنی
- نایادگیری حکمرانی

عوامل فرهنگی

- تعارض فرهنگی: تضاد بین ارزش های سنتی-مذهبی و ارزش های غربی شده حکومت
- بحران هویت: ناشی از مدرنیزاسیون شتابزده و برنامه ریزی نشده
- نادیده گرفتن ارزش های جامعه: بی اعتنایی به باورها و سنت های مذهبی مردم
- مصرف گرایی: ترویج فرهنگ مصرفی غربی در جامعه

عوامل محیطی

- وابستگی به بیگانگان: وابستگی شدید به قدرت های خارجی به ویژه آمریکا
- موفقیت اسلام گرایان: افزایش نفوذ گفتمان اسلامی در منطقه
- فقدان اعتماد عمومی: کاهش شدید اعتماد مردم به حکومت
- تغییرات منطقه ای: تحولات سیاسی در جهان اسلام

تحلیل روابط بین ابعاد

تحلیل داده ها نشان داد که بین ابعاد پنجگانه مدل، روابط علی متقابل وجود دارد. به عنوان مثال، سبک حکمرانی خودکامه (بعد مدیریتی) منجر به تمرکز تصمیم گیری، فساد اقتصادی و توزیع ناعادلانه ثروت (بعد اقتصادی) شد که این خود به تشدید شکاف طبقاتی و ناراضی اجتماعی (بعد اجتماعی) انجامید. از سوی دیگر، غرب گرایی افراطی (بعد مدیریتی) به تعارض فرهنگی (بعد فرهنگی) و بحران هویت دامن زد.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف پاسخ به این سؤال اساسی انجام شد که «آیا می توان مدلی جامع و منسجم برای تبیین علل فروپاشی رژیم محمدرضا شاه پهلوی و ارتباط مستقیم آن با نوع حکمرانی طراحی کرد؟» روش تحقیق بر پایه نظریه داده بنیاد استوار بود و داده ها عمدتاً از منابع کتابخانه ای، اسناد مکتوب تاریخی و مصاحبه های منتشر شده نزدیکان شاه استخراج شدند. پس از سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی، در نهایت الگویی پارادایمی با پنج دسته نظری اصلی پدیدار شد که نه تنها علل سقوط را نشان می دهد، بلکه چگونگی تعامل پویا و تقویت متقابل این عوامل را نیز روشن می سازد.

سبک حکمرانی خودکامه به مثابه عامل محوری و کانونی فروپاشی

یافته های این پژوهش به طور قاطع نشان می دهد که هسته مرکزی فروپاشی را باید در «سبک حکمرانی شخصی، غیرمشارکتی و خودکامه» جست و جو کرد. این سبک حکمرانی همچون یک کاتالیزور عمل کرد و سایر عوامل بالقوه قابل مدیریت را به بحران های لاعلاج تبدیل نمود. غرب گرایی افراطی، اسلام زدایی، سرکوب سیستماتیک مخالفان، بوروکراسی ناکارآمد، نخبه گرایی انحصاری و قطع کامل ارتباط شاه با بدنه جامعه، همه از پیامدهای مستقیم این سبک حکمرانی بودند. به بیان دیگر، حتی اگر مشکلات اقتصادی یا فرهنگی وجود داشت، یک نظام سیاسی پاسخگو و یادگیرنده می توانست آن ها را مهار کند؛ اما خودکامگی ساختاری این امکان را از رژیم سلب کرد.

نایادگیری سازمانی و قطع ارتباط با واقعیت اجتماعی

یکی از مهم‌ترین یافته‌های نوظهور این پژوهش، شناسایی «نایادگیری حکمرانی» به‌عنوان یک مکانیسم کلیدی سقوط است. رژیم پهلوی دوم در هر چهار مؤلفه اصلی یادگیری سازمانی دچار نقصان بنیادین بود:

- حسگرهای معیوب: گزارش‌های ساواک تصویری آرمانی و تحریف‌شده ارائه می‌دادند.
- حلقه‌های بازخورد بسته: مشاوران و درباریان به‌دلیل ترس یا چاپلوسی، جسارت بیان حقیقت را نداشتند.
- خودشیفتگی ساختاری شاه: هرگونه انتقاد به‌عنوان خیانت تلقی می‌شد.
- انقطاع کامل از ایران واقعی: شاه و حلقه نخبگان غرب‌زده‌اش تنها با بخش کوچک، شهری و سکولار جامعه در ارتباط بودند و صدای اکثریت سنتی و مذهبی را نمی‌شنیدند.

این ناتوانی در دریافت سیگنال‌های ضعیف اولیه (مانند ناراضی‌های روحانیت در دهه ۴۰ یا اعتراضات کارگری در دهه ۵۰) موجب شد که رژیم تا لحظه آخر از عمق و گستره بحران بی‌خبر بماند.

تعامل پویا و تقویت متقابل عوامل

فروپاشی پهلوی دوم یک حادثه نبود، بلکه یک فرآیند بود. فساد اقتصادی، کاهش مشروعیت سیاسی، ناراضی‌های اجتماعی، تقویت گفتمان مذهبی، نزول اعتماد عمومی و ناتوانی در بسیج مردم؛ این یک زنجیره ساده نبود، بلکه یک سیستم پیچیده با حلقه‌های بازخورد مثبت بود. غرب‌گرایی فرهنگی و اسلام‌زدایی نیز همین مسیر را طی کرد: تعارض هویتی، فعال شدن گفتمان اصالت، سازمان‌یابی روحانیت و در نهایت تبدیل اعتراضات پراکنده به انقلاب فراگیر. اصلاحات دیر هنگام سال‌های ۵۶-۵۷ نه تنها این حلقه‌ها را نشکست، بلکه به دلیل فقدان حداقل مشروعیت، مانند ریختن بنزین بر آتش عمل کرد.

مقایسه با پژوهش‌های پیشین

در مقایسه با جهانگیری و طاهری (۱۳۹۷) که تعارض میان نوسازی و سنت را محور اصلی می‌دانستند، این پژوهش نشان می‌دهد که تعارض فرهنگی تنها در بستر یک حکمرانی خودکامه به بحران تبدیل شد. برخلاف رادمهر و همکاران (۱۴۰۰) که ویژه‌پروری را عامل مستقل می‌دیدند، این پژوهش اثبات می‌کند که ویژه‌پروری معلول فقدان نهادهای نظارتی و پاسخ‌گویی در یک نظام غیردموکراتیک بود. نسبت به میلانی (۱۹۹۴) که بر عوامل ساختاری تأکید داشت، این پژوهش نقش عاملیت و تصمیمات شخصی شاه و سبک حکمرانی او را برجسته‌تر می‌داند. در نهایت، برخلاف تهرانیان و اسدی (۱۳۵۳) که ظهور جریان‌های مذهبی را خودجوش می‌دیدند، این پژوهش نشان می‌دهد که این جریان‌ها در خلأ سیاسی ناشی از سرکوب احزاب سکولار و قطع ارتباط رژیم با جامعه فرصت رشد یافتند.

محدودیت‌های پژوهش

- محدودیت دسترسی به اسناد و مدارک محرمانه دربار و ساواک که هنوز طبقه‌بندی شده باقی مانده‌اند.
- وابستگی اصلی به داده‌های ثانویه (اسناد منتشرشده و مصاحبه‌های قدیمی) به دلیل ماهیت تاریخی موضوع.
- چالش‌های روش‌شناختی در تفسیر و کدگذاری مصاحبه‌های قدیمی که ممکن است تحت تأثیر حافظه یا تمایلات سیاسی مصاحبه‌شوندگان باشد.
- احتمال وجود سوگیری تفسیری در تحلیل داده‌های تاریخی به دلیل دیدگاه‌های متفاوت منابع.

پیشنادهای کاربردی

نتایج این پژوهش درس‌آموزی‌های عملی مهمی برای نظام‌های سیاسی، دولت‌مردان و خطامشی‌گذاران معاصر به‌همراه دارد که می‌تواند به‌عنوان راهبردهای پیشگیری از بحران و تقویت پایداری حکمرانی مورد استفاده قرار گیرد:

- اولویت منفعت عمومی، عدالت و شفافیت: سردمداران و مدیران دولتی باید در همه تصمیمات، منفعت عامه، عدالت اجتماعی و شفافیت را در رأس قرار دهند؛ هرگونه انحراف از این اصول به تدریج اعتماد عمومی را نابود می کند.
 - پرهیز از خودکامگی و تأکید بر مشارکت و عدم تمرکز: نظام های سیاسی باید قدرت را توزیع کنند، مشارکت واقعی شهروندان را نهادینه سازند و از تبدیل شدن به سیستمی بسته، دیکتاتوری و تک صدای جلوگیری نمایند.
 - توسعه متوازن در همه ابعاد: اصلاحات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی باید به صورت هم زمان و هماهنگ پیش برود؛ تمرکز صرف بر رشد اقتصادی بدون توجه به توسعه سیاسی و فرهنگی، ناپایدار و بحران زاست.
 - اجرای تدریجی و برنامه ریزی شده اصلاحات: برنامه های اقتصادی و اجتماعی باید گام به گام، همراه با برنامه ریزی دقیق و فرآیند جامعه پذیری فرهنگی اجرا شوند تا مقاومت اجتماعی به حداقل برسد و پذیرش عمومی افزایش یابد.
 - هماهنگی برنامه های فرهنگی با ارزش های بومی و هنجارهای جامعه: هرگونه اصلاح یا تغییر فرهنگی باید با باورها، هویت و ارزش های اکثریت جامعه هم خوان باشد؛ نادیده گرفتن این ارزش ها به تعارض هویتی و بحران مشروعیت می انجامد.
 - توجه به تشکیل و نظارت بر احزاب و گروه های سیاسی داخلی: وجود احزاب واقعی، متنوع و فعال به عنوان کانال های انتقال صدای مردم ضروری است؛ در عین حال، عملکرد آنها باید تحت نظارت شفاف و قانون مند قرار گیرد.
 - ایجاد حکمرانی یادگیرنده و گوش دهنده: نظام سیاسی باید بتواند سیگنال های ضعیف را از همه لایه های جامعه دریافت کند، هشدارهای اولیه را شناسایی و تحلیل نماید، الگوهای نوظهور را درک کند و راهبردها و ساختارهای خود را بر اساس اطلاعات جدید بازتعریف نماید. این نیازمند حسگرهای واقعی (نه تحریف شده)، حلقه های بازخورد باز و فرهنگ پذیرش انتقاد است.
 - تقویت نهادهای نظارتی مستقل و پاسخ گویی: وجود قوه قضائیه مستقل، مجلس واقعی، رسانه های آزاد و سازمان های نظارتی غیروابسته، مهم ترین سپر در برابر فساد، ویژه پروری و انحراف قدرت است.
- با رعایت این اصول، نظام های سیاسی می توانند از تجربه تلخ فروپاشی رژیم پهلوی دوم درس بگیرند و پایداری بلندمدت خود را تضمین کنند. تاریخ نشان داد که هیچ قدرتی بدون اعتماد مردم دوام نمی آورد.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

- آبراهامیان، ی. (۱۳۹۸). ایران بین دو انقلاب: از سقوط مشروطه تا پیروزی انقلاب اسلامی (چاپ چهل و پنجم) (کاظم فیروزمند، احمد مدیرشانهچی، و حسن شمس‌آوری، مترجم). نشر مرکز.
- اسدی، ع و تهرانیان، م. (۱۴۰۴). صدایی که شنیده نشد: نگرش‌های اجتماعی - فرهنگی و توسعه نامتوازن در ایران. گزارشی از یافته‌های طرح «آینده‌نگری». به کوشش عباس عبدی و محسن گودرزی، نشر نی.
- اعلم، ا. (۱۳۷۱). یادداشت‌های اعلم (جلدهای ۶ و ۷). کتاب‌سرا.
- ازغندی، ع. (۱۳۹۴). روابط خارجی ایران (دولت دست‌نشانده) ۱۳۲۰-۱۳۵۷ (چاپ هفدهم). قومس.
- بشیریه، ح. (۱۳۸۸). موانع توسعه سیاسی در ایران (چاپ: هفتم). گام نو.
- پهلوی، ف. (۱۳۷۵). دختر یاغی. کارنگ.
- تهرانیان، م و اسدی، ع. (۱۳۵۳). طرح آینده‌نگری. مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران.
- جهانگیری، س و طاهری، ا. (۱۳۹۷). تبعات سیاسی و اجتماعی ظهور طبقه متوسط جدید در ایران در دوران پهلوی دوم. فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، ۱۴(۴۳)، ۸۳-۱۰۵.
- حاجی‌ناصری، س و خضری، ا. (۱۴۰۱). تأملی انتقادی بر ایده فروپاشی سیاسی و اجتماعی در ایران کنونی. راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱۱(۴۲)، ۳۱۶-۲۴۵.
- خمینی، ر. (۱۳۶۸). وصیت‌نامه سیاسی-الهی. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- دهقانی، م. م: اشرفی، ا: رهبر، ع. ع و ابوالحسن شیرازی، ح. (۱۴۰۱). امکان‌سنجی تبیین ظهور و سقوط حکومت‌های معاصر بر اساس نظریه ابن‌خلدون. فصلنامه علمی روش‌شناسی علوم انسانی، ۲۸(۱۱۱)، ۲۷-۴۱.
- رادمهر، م: فرایبی، ع و آذری‌مقدم، ع. (۱۴۰۰). تأثیر ویژه‌پروری در فروپاشی و زوال سیاسی حکومت پهلوی. فصلنامه پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۰(۳۹)، ۳۷-۹.
- رشیدی، ا و معنوی، م. (۱۳۹۸). فراتحلیل وظایف نظارتی سازمان بازرسی و مفهوم‌بندی آن در الگوی حکمرانی خوب. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی، ۱۴(۱۷)، ۱۸-۳۴.
- فردوست، ح. (۱۳۷۹). ظهور و سقوط سلطنت پهلوی: خاطرات ارتشبد سابق حسین فردوست (علی شاهد، مترجم). مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های سیاسی.
- قاسمی، ب و شهریار، ب. (۱۴۰۳). کاوشی در علل فروپاشی حکومت پهلوی دوم: تحلیلی از منظر نظریه دولت بی‌ثبات. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، ۶(۲۰)، ۶۷-۹۲.
- کاتوزیان، ه. (۱۳۸۲). مصدق و مبارزه برای دموکراسی در ایران. نشر مرکز.
- گدس، ب و رأیت، ج. (۱۳۹۶). چگونه دیکتاتورها می‌میرند (محمد مظفرپور، مترجم). کویر.
- میلانی، ع. (۱۳۹۱). شاه. پرسش.
- وینسنت، ا. (۱۴۰۲). نظریه‌های دولت (حسین بشیریه، مترجم). نی.

References

- Abrahamian, E. (1982). *Iran between two revolutions*. Princeton University Press.
- Alam, A. (1991). *The Shah and I: The confidential diary of Iran's royal court, 1969–1977*. I.B. Tauris.
- Argyris, C. (1991). Teaching smart people how to learn. *Harvard Business Review*, 69(3), 99–109.
- Bevir, M. (2013). *A Theory of Governance*. University of California Press.
- Bingham, T. (2010). *The Rule of Law*. Penguin Books.
- Bovens, M. (2007). *The Quest for Responsibility: Accountability and Citizenship in Complex Organisations*. Cambridge University Press.
- Deutsch, K. W. (1963). *The nerves of government: Models of political communication and control*. Free Press.
- Grindle, M. S. (2004). *Good Enough Governance: Poverty Reduction and Reform in Developing Countries*. Governance.
- Grzymala-Busse, A. (2023). *Beyond Patronage: The Politics of State Capture*. Cambridge University Press.
- Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- Jiang, F., Deng, L., Zhang, L., Cai, Y., Cheung, C. W., & Xia, Z. (2020). Review of the clinical characteristics of coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Journal of General Internal Medicine*, 35(5), 1545–1549.
- Karl, T. L. (1997). *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States*. University of California Press.
- Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). *The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues*. World Bank.
- Keddie, N. R. (2003). *Modern Iran: Roots and results of revolution*. Yale University Press.
- Levitsky, S., & Way, L. A. (2010). *Competitive authoritarianism: Hybrid regimes after the Cold War*. Cambridge University Press.
- Linz, J. J. (2000). *Totalitarian and authoritarian regimes*. Lynne Rienner Publishers.
- Linz, J. J., & Stepan, A. (1996). *Problems of democratic transition and consolidation*. Johns Hopkins University Press.
- Mahdavy, H. (1970). The pattern and problems of economic development in rentier states: The case of Iran. In M. A. Cook (Ed.), *Studies in the economic history of the Middle East* (pp. 428–467). Oxford University Press.
- Milani, M. M. (1994). *The Making of Iran's Islamic Revolution: From Monarchy to Islamic Republic*. Westview Press.
- Osborne, D., & Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government*. Addison-Wesley.
- Pierre, J., & Peters, B. G. (2000). *Governance, Politics and the State*. Macmillan.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44(4), 652–667.
- Rotberg, R. I. (2003). *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Brookings Institution Press.
- Skocpol, T. (1982). Rentier state and Shi'a Islam in the Iranian Revolution. *Theory and Society*, 11(3), 265–283.
- Stoker, G. (1998). Governance as Theory: Five Propositions. *International Social Science Journal*.
- Strauss, A., & Corbin, J. (2008). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory* (3rd ed.). Sage Publications.

- United Nations Development Programme (UNDP). (1997). Governance for sustainable human development: A UNDP policy document.
- World Bank. (1992). Governance and Development. World Bank.
- Zonis, M. (1976). The political elite of Iran: Second stratum and the revolution. In Political elites and political development in the Middle East (pp. 191–254). University of California Press.